

بر خوررداری از مشوقها، سطح زیر کشت زمین کشاورزی، فعالیت شورای اسلامی روستا، رابطه مثبت و معنی دار و با متغیر میزان وابستگی به دولت رابطه منفی و معنی دار وجود دارد. همچنین نتایج بدست آمده از تحلیل معادله همبستگی حاکی از آن بود که پنج متغیر میزان انسجام اجتماعی، میزان استفاده از منابع اطلاعاتی، میزان مالکیت باغ و زمین کشاورزی، میزان رضایت مندی و عضویت در نهادهای عمومی روستا، در حدود ۴۶/۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می نمایند.

واژه های کلیدی: آبخیزداری، تحلیل همبستگی، توسعه روستایی، مشارکت و منطقه جیرفت.

مقدمه

بدون تردید آب و خاک از عوامل مهم در توسعه پایدار محسوب می شوند که به منظور بهره برداری هر چه بهتر در راستای شکوفایی کشاورزی در کشور بایستی تحت کنترل و مدیریت مناسب قرار گیرند. مهار فرسایش خاک، تنظیم و مهار جریان های سیلابی و رسوب گذاری، اصلاح پوشش گیاهی، جمع آوری آب و ... از جمله مواردی هستند که ضرورت توجه به آبخیزداری^۴ را بیش از پیش نمایان می سازند [۷]. عدم تمرکز و گرایش برنامه ریزان و سیاستگذاران در اکثر کشورهای در حال توسعه به بخش آبخیزداری و مدیریت حوزه آبخیز، پیامدهای زیان بار متعددی همچون سیر بحرانی فرسایش خاک، تولیدات اندک منابع طبیعی، ته نشست رسوبات در تاسیسات انتقال آب و سدها، روند تصاعدی سیلاب های اخیر، بروز خشکسالی ها و کمبود آب و مهاجرت روستاییان به شهرها را برای این کشورها در پی داشته است [۹]. به هر حال، آبخیزداری یکی از باصرفه ترین و ارزان ترین شیوه ها به منظور جلوگیری و کاهش روند تخریب منابع طبیعی در اکثر کشورهای دنیا به شمار می رود [۱۰].

عابدی و طباطبایی [۱۳] آبخیزداری را برنامه ریزی و مدیریت آبخیز جهت جلوگیری از بهم خوردگی وضعیت حوزه و حفظ آن از طریق اجرای طرح های مختلف در نظر می گیرند؛ در همین زمینه، پلاستر [۲۹] آبخیزداری را به عنوان استفاده صحیح از اراضی حوزه آبخیز طبق برنامه های طرح ریزی شده تعریف می نماید. به هر حال، این علم ضمن توجه به مسایل اقتصادی و اجتماعی، از طریق تحت

بررسی عوامل موثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری منطقه جیرفت

امید شریفی^۱، سعید غلامرضایی^۲ و روح اله رضایی^۳
 تاریخ دریافت: ۸۸/۰۷/۲۹ تاریخ پذیرش: ۸۹/۰۸/۲۹

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل موثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری شهرستان جیرفت صورت گرفت. به لحاظ روش، این پژوهش از نوع پژوهش های توصیفی-همبستگی محسوب می شود. جامعه آماری این پژوهش را ۱۶۶۰ نفر از روستاییان شهرستان جیرفت که طی سال های ۸۵-۱۳۷۸ در روستاهای آنان طرح های آبخیزداری اجرا شده است، تشکیل می دادند (N= ۱۶۶۰) که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۲۲۸ نفر از آنان به عنوان نمونه از طریق روش نمونه گیری طبقه ای با انتساب متناسب برای انجام پژوهش انتخاب شدند. برای گردآوری داده ها از پرسشنامه استفاده گردید. روایی پرسشنامه با نظر میزگردی از کارشناسان و پژوهشگران امور مشارکت و توسعه روستایی مورد تایید قرار گرفت. برای تعیین پایایی ابزار پژوهش پیش آزمون انجام گرفت که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای متغیر وابسته پژوهش (میزان مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری) ۰/۸۸ بدست آمد. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم افزار SPSSWin15 استفاده شد. نتایج تحلیل همبستگی نشان داد که بین متغیر وابسته میزان مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری با متغیرهای سطح تحصیلات، میزان رضایت مندی، میزان انسجام اجتماعی، سطح پایگاه اقتصادی-اجتماعی، میزان انگیزه پیشرفت، کشاورز نمونه، عضویت در نهادهای عمومی روستا، میزان مسافرت به خارج از روستا، مددکار ترویجی، میزان استفاده از منابع اطلاعاتی، سابقه فعالیت کشاورزی، میزان مالکیت باغ و زمین کشاورزی، میزان درآمد از طریق فعالیت های کشاورزی، میزان

۱- نویسنده مسئول و کارشناس ارشد، مربی دانشگاه جیرفت
 sharifi_o@yahoo.com

۲- استادیار دانشکده کشاورزی، دانشگاه لرستان

۳- استادیار دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان

نظر گرفت که در نهایت به فعالیت اجتماعی خاصی می‌انجامد و به صورت همیاری، همبستگی، انطباق، پذیرش، اختیار و شیفتگی تجلی پیدا می‌کند [۵]. در این زمینه، اوکلی و مارسدن [۳] مشارکت را فرآیندی چند بعدی می‌دانند که در پاسخگویی به شرایط ویژه در نقاط مختلف اشکال متفاوتی بخود می‌گیرد و دارای دو بعد مسئولیت‌پذیری و افزایش توانمندی‌های افراد است. به هر حال صرف نظر از چگونگی تعریف مشارکت، دخالت و مشارکت افراد و گروه‌های محلی جوامع روستایی در پروژه‌ها و طرح‌های آبخیزداری، می‌تواند مزایای فراوانی را به همراه داشته باشد. اعتقاد بر این است که از طریق درگیر نمودن مردم محلی در فرایند مدیریت آبخیزها، مهارت‌های فنی و تحلیلی بهره‌برداران بهبود می‌یابد. حتی با توجه به چگونگی اجرا، منافع طرح‌ها می‌تواند فراتر از تقویت سرمایه انسانی و منجر به تقویت سرمایه اجتماعی و انسجام اجتماعی نیز گردد [۳۱]. مشارکت افراد محلی در طرح‌ها سبب کاهش هزینه‌ها در گردآوری اطلاعات، تعیین راهکارهای واقعی‌تر، تدوین قوانین اثربخش‌تر، هماهنگی و انسجام بیشتر افراد جامعه روستایی و اعمال بهتر قوانین می‌گردد [۱۵]. همچنین مدیریت مشارکتی به دلیل فراهم نمودن فرصت‌هایی برای اشتراک مساعی مستقیم روستاییان در تصمیمات و امور کاربری منابع، سبب حصول برابری و برقراری دموکراسی می‌شود.

در کشورهای مختلف جهان در رابطه با مشارکت مردم محلی، فرضیه‌ها و روش‌های مختلفی ارایه و تجربه شده است. در این زمینه، همانطور که پیشتر نیز اشاره شد نمونه‌های متعددی در مناطق مختلف دنیا می‌توان یافت که به دلیل مشارکت مردم محلی در مراحل مختلف، اجرای پروژه‌ها موفقیت‌آمیز بوده است [۲۰]. برای نمونه، پروژه مدیریت مبتنی بر مشارکت جوامع محلی در حوزه دریاچه چیلوا^۲ در مالووی برای حفاظت و بهره‌برداری از منابع آب حوزه دریاچه، یکی از پروژه‌های موفق مبتنی بر مدیریت مردم محلی به شمار می‌رود. در این پروژه تا زمانی که دولت به تنهایی در مورد تامین منابع آب تصمیم‌گیری می‌نمود، همواره خطر نابودی دریاچه و منابع آب حوزه آن احساس می‌شد. در سال ۱۹۹۴ دولت با همکاری سه سازمان غیردولتی مختلف تصمیم گرفت تا نظام مدیریت مبتنی بر مشارکت مردم محلی را بکار گیرد و به حمایت از آن بپردازد. نتایج طرح نشان داد که طی دوره‌ای سه ساله، به کارگیری این شیوه مدیریتی نه تنها در بهبود وضعیت تولید و معیشت مردم محلی نقش اساسی داشته، بلکه حفاظت از منابع آب حوزه و در نتیجه دریاچه را نیز تضمین نموده است. نکته مورد توجه در این طرح، تداوم آموزش و همکاری‌های سه جانبه به منظور توانمندسازی مردم محلی بود که نقش قابل ملاحظه‌ای در استمرار موفقیت پروژه داشته است [۲۴]. نمونه دیگری از مشارکت موفق بهره‌برداران در زمینه مدیریت منابع آب، مربوط به تجربه کشور زیمبابوه می‌باشد. برنامه مدیریت مبتنی بر مشارکت اجتماعات محلی در این کشور که در سال ۱۹۹۹ اجرا شد، افزون بر کسب موفقیت

کنترل درآوردن عملیات کشاورزی، دامپروری، راه‌سازی و قطع درختان و همچنین افزایش ذخیره منابع آبی و حفظ کیفیت آنها، اصلاح جنگل‌ها، مراتع، چراگاه‌ها و زمین‌های کشاورزی، تقلیل فرسایش خاک و جلوگیری از خسارات احتمالی سیل و... در راستای حفظ منابع طبیعی و توسعه پایدار گام برمی‌دارد [۹]. از مزایای اجرای طرح‌های آبخیزداری می‌توان به مواردی همچون ایجاد کار موقت و فصلی برای روستاییان، افزایش تولید و بهره‌وری اقتصادی بیشتر برای ذینفعان، کاهش نرخ مهاجرت از مناطق روستایی، استفاده از انرژی مخازن و سدها از طریق ذخیره و کنترل آب و... اشاره نمود [۱۱ و ۲۲].

به هر حال آنچه مسلم است به دلیل پیچیدگی و چند بعدی بودن زیست‌بوم‌ها و برخورداری از تأثیرات بلندمدت، تلفیق سامانه‌های آبخیز با نظام‌های اقتصادی-اجتماعی رایج در یک منطقه و دخیل بودن عوامل انسانی به عنوان یکی از مهمترین مولفه‌ها در بهره‌برداری و حفاظت از حوزه‌های آبخیز، مدیریت آبخیزها نیازمند فعالیت‌ها و برنامه‌های مشارکتی است تا بتوان از نظرات و بازخوردهای ذینفعان مختلف در مراحل مختلف استفاده نمود [۳۲]. در این زمینه، نتایج پژوهش‌های گسترده در کشورهای مختلف جهان نشان می‌دهد که یکی از علل اصلی موفقیت برنامه‌ها و طرح‌های آبخیزداری، مشارکت محور بودن آنها می‌باشد و در مقابل، برنامه‌هایی که حتی تصور می‌گردید برای توسعه مناطق روستایی مناسب باشند، اغلب به علت نادیده گرفتن نقش مردم و عدم مشارکت واقعی آنان در برنامه‌ها، با شکست مواجه شده‌اند. در این زمینه، دورام و براون [۲۶] گزارش کرده‌اند که موفقیت طرح‌های آبخیزداری بستگی به نظام حمایتی دولت با ساختار ویژه‌ای ندارد، بلکه مشارکت‌های مردمی است که به آن اعتبار می‌بخشند. هرناندز [۲۷] نیز به این امر اعتقاد داشته و بیان می‌دارد که به منظور اجرای مدیریت اثربخش حوزه‌های آبخیز، به یک ترکیب مناسب از مشارکت‌های مردمی، اعتبارات مالی، نیروی انسانی، اطلاعات داده‌ای و منابع سازمانی نیاز است.

مشارکت مردم در طرح‌های توسعه روستایی، موضوعی است که نقطه آغاز آن به دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ بر می‌گردد [۸]. پس از چندین دهه برنامه‌ریزی و بکارگیری راهبردهای مختلف در کشورهای جهان سوم برای رسیدن به توسعه مطلوب، به دلیل توجه نکردن به نقش و اهمیت عامل انسانی در اکثر برنامه‌ها، این کشورها به هدف‌های مورد نظر خود در برنامه‌ها دست نیافتند. بنابراین به این نتیجه رسیدند که می‌بایست مردم در بطن برنامه‌ها و فعالیت‌ها حضوری فعال داشته باشند و پایه و اساس برنامه‌ها مبتنی بر نظرات و خواسته‌های مردم محلی قرار گیرند [۹]. در خصوص مفهوم مشارکت، این پدیده از زوایای متعددی مورد بررسی قرار گرفته و تعاریف زیادی در رابطه با آن ارایه شده است. بطور کلی می‌توان مشارکت^۱ را به معنای شرکت فعالانه داشتن در یک گروه خاص در

معنی دار بود، در حالی که رابطه متغیر وابسته با متغیرهای سن، تجربه کشاورزی و تعداد دام منفی و معنی دار شده بود. همچنین یافته‌های تحلیل همبستگی نشان داد که ۶۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته میزان مشارکت در طرح‌های آبخیزداری توسط متغیرهای مزیت نسبی، سطح سواد، میزان استفاده از وسایل ارتباطی و تعداد دام تبیین می‌گردد. بر این اساس، عوامل موثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری، عوامل ادراکی، فردی، ارتباطی - اطلاعاتی و اقتصادی بودند. در پژوهش دیگری، محمدی و همکاران [۱۷] عوامل موثر بر مشارکت کشاورزان در اجرای عملیات آبخیزداری در حوزه آبخیز چهل چای در استان گلستان را مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند. جامعه آماری پژوهش کلیه کشاورزان ساکن در حوزه آبخیز چهل چای استان گلستان بودند که ۱۳۹ نفر از آنان به شیوه تصادفی با انتساب متناسب به عنوان نمونه انتخاب شدند. نتایج پژوهش نشان داد که چهار عامل اقتصادی - ترویجی، بوم‌شناختی - مشارکتی، ایمنی و انگیزشی در حدود ۶۰ درصد واریانس عوامل موثر بر مشارکت کشاورزان در طرح‌های آبخیزداری را تبیین نموده و بیشترین تاثیر را بر میزان مشارکت کشاورزان داشته‌اند.

پروکی [۳۰] نشان داد که سطح مشارکت‌های مردم محلی سبب توفیق یا عدم توفیق طرح‌های آبخیزداری می‌شود. در پژوهش دیگری، باجی [۲۲] به این نتیجه دست یافت که متغیرهایی همچون سن، وضعیت اجتماعی بهره‌برداران و تعداد اعضای خانوار، از مهمترین عوامل موثر در جلب مشارکت‌های مردمی در طرح‌های آبخیزداری هستند. بر اساس یافته‌های پژوهش کاتاکوتان و دکویه [۲۳] برای موفقیت برنامه‌های آبخیزداری در سطح محلی چهار شرط سرمایه‌گذاری و تامین مالی، توسعه ظرفیت فنی و مدیریت، وجود فرهنگ سیاسی مناسب به منظور رشد خلاقیت‌ها و ابتکارات مردم محلی و ارتقای مشارکت آنان و تدوین و اعمال قوانین ملی روشن ضروری می‌باشند.

با توجه به ادبیات نظری و پیشینه پژوهشی اشاره شده در بخش‌های پیشین، پژوهش حاضر با هدف کلی "بررسی عوامل موثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری در منطقه جیرفت" طرح و انجام گردید تا بتوان از طریق مطالعه و شناخت سطح مشارکت افراد محلی و عوامل تاثیرگذار بر آن، زمینه‌ها و بسترهای بهبود مشارکت روستاییان را در مراحل مختلف مدیریت طرح‌های آبخیز مهیا نموده و از این طریق موجبات پایدارسازی آنها را فراهم ساخت. به منظور دستیابی به هدف کلی اشاره شده، هدف‌های اختصاصی زیر مد نظر قرار گرفتند:

- ۱) بررسی و تعیین سطح آگاهی (سطح اول مشارکت) روستاییان مورد مطالعه در مورد طرح‌های آبخیزداری؛
- ۲) بررسی و تعیین میزان مشارکت روستاییان مورد مطالعه در فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری طرح‌های آبخیزداری (سطح دوم مشارکت)؛

قابل ملاحظه در استفاده صحیح از منابع آب، سبب لحاظ شدن رویه‌های توسعه پایدار و جنبه‌های زیست محیطی در منطقه نیز گردید [۲۰]. اهمیت مشارکت‌های مردمی در مدیریت منابع آب در گزارش مرکز پژوهش‌های بین‌المللی توسعه نیز مورد تاکید قرار گرفته و از سازمان‌ها و اجتماعات محلی به عنوان مهمترین عامل در مدیریت اثربخش منابع آب و اجرای موفق طرح‌های آبخیزداری یاد شده است. در همین زمینه، از نمونه‌های موفق داخل کشور نیز می‌توان به حوزه آبخیز کرخه اشاره نمود که مشارکت گروه‌های محلی در حفاظت از منابع مرتعی و جلوگیری از فرسایش خاک در منطقه بسیار موثر بوده است [۶].

با نظر گرفتن اهمیت طرح‌های آبخیزداری و نیز لزوم مشارکت روستاییان در این طرح‌ها، مطالعات متعددی در داخل و خارج از کشور به منظور شناسایی ابعاد موضوع و برنامه‌ریزی بهتر جهت بهبود مشارکت افراد محلی صورت گرفته است که در این بخش، با توجه به هدف و محدوده موضوعی پژوهش، به مرور برخی از این مطالعات پرداخته شده است.

بقایی [۴] در پژوهش خود در سال ۱۳۸۵ به بررسی روش‌های جلب مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری در حوزه آبخیز زرچشمه هونجان پرداخته است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن بودند که بین متغیرهای سن، سابقه فعالیت کشاورزی و دامداری، سطح درآمد زراعی و غیر زراعی سالانه، میزان استفاده از منابع اطلاع‌رسانی، منزلت و پایگاه اجتماعی افراد، آگاهی و نگرش روستاییان نسبت به طرح‌های آبخیزداری و متغیر وابسته میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. در همین زمینه، نتایج پژوهش وثوقی و فرجی [۱۹] نشان داد که بین متغیرهای سن افراد و میزان اعتماد مردم محلی به دولت با میزان مشارکت آنان رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. در مطالعه دیگری، یعقوبی و همکاران [۲۱] عوامل موثر در جلب مشارکت‌های مردمی طرح‌های آبخیزداری حوزه آبخیز زنجانرود را مورد بررسی قرار داده‌اند. جامعه آماری پژوهش را ۲۵۰ نفر از روستاییان حوزه آبخیز زنجانرود تشکیل می‌دادند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود. یافته‌های پژوهش نشان دادند که بین میزان مشارکت مردم در طرح‌های آبخیزداری و میزان شرکت آنان در کلاس‌های آموزشی - ترویجی، استفاده از نیروی انسانی بهره‌برداران در اجرای طرح‌ها، استفاده از برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی موجود در زمینه حفاظت از محیط، بازدید از طرح‌های آبخیزداری اجرا شده در مناطق همجوار و توان اقتصادی آنان در سطح ۹۵ درصد رابطه معنی دار و مثبت وجود دارد.

نوری و همکاران [۱۸] در مطالعه خود به ارزیابی فاکتورهای موثر بر میزان مشارکت آبخیز نشینان در طرح‌های آبخیزداری پرداخته‌اند. نتایج تحلیل همبستگی نشان داد که رابطه بین میزان مشارکت در طرح‌های آبخیزداری و متغیرهای سطح سواد، میزان مالکیت زمین زراعی، میزان استفاده از وسایل ارتباطی و مزیت نسبی مثبت و

جامعه آماری پژوهش را ۱۶۶۰ نفر از روستاییان شهرستان جیرفت که طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۸ در روستاهای آنان طرح‌های آبخیزداری اجرا شده است (شامل ۳۲ روستا)، تشکیل می‌دادند (N= ۱۶۶۰) که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۲۲۸ نفر از آنان به عنوان نمونه انتخاب شدند که البته برای افزایش اطمینان به ۲۴۰ نفر افزایش یافت (N= ۲۴۰). برای انتخاب نمونه‌ها و تکمیل پرسشنامه‌ها از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب استفاده گردید، بدین نحو که از هر روستا متناسب با حجم جامعه نمونه‌های موردنظر انتخاب شدند. روایی پرسشنامه با نظر میزگردی از کارشناسان و پژوهشگران امور مشارکت و توسعه روستایی و پس از انجام اصلاحات لازم مورد تایید قرار گرفت. برای تعیین پایایی ابزار پژوهش پیش‌آزمون انجام گرفت که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای متغیر وابسته پژوهش (میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری) ۰/۸۸ بدست آمد که بر اساس نظر پدهازور پذیرفتنی می‌باشد [۲۸]. تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم افزار SPSS Win15 صورت گرفته و نتایج پژوهش در دو جنبه توصیفی (شامل فراوانی، درصد فراوانی و درصد تجمعی) و استنباطی (شامل تحلیل همبستگی) ارائه گردید.

یافته‌های پژوهش

مشارکت در سطح آگاهی

نتایج بدست آمده از پژوهش در خصوص سطح آگاهی روستاییان که بیانگر مطلع بودن افراد از وظایف، حدود اختیارات، برنامه‌های آینده، مشکلات و امکانات سازمان‌های روستایی و یا افرادی که از سوی ادارات دولتی در روستا فعالیت می‌کنند و همچنین تجارب دیداری افراد و وقوف آنها به ویژگی‌های طرح‌های آبخیزداری اجرا شده می‌باشد، در جدول (۱) آورده شده است. همانطور که با توجه به نتایج مشخص می‌شود بیشترین فراوانی (۶۵ درصد) مربوط به پاسخگویی است که میزان آگاهی خود را در سطح زیاد در نظر گرفته‌اند. نکته قابل توجه با توجه به میزان درصد تجمعی آن است که

جدول ۲- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان مشارکت آنان در فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری طرح‌های آبخیزداری

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	مشارکت در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی
۴/۱۷	۴/۱۷	۱۰	خیلی کم
۳۲/۹۲	۲۸/۷۵	۶۹	کم
۷۶/۲۵	۴۳/۳۳	۱۰۴	متوسط
۹۳/۷۵	۱۷/۵	۴۲	زیاد
۱۰۰	۶/۲۵	۱۵	خیلی زیاد

(۳) بررسی و تعیین میزان مشارکت روستاییان مورد مطالعه در اجرا و پیاده‌سازی طرح‌های آبخیزداری (سطح سوم مشارکت)؛
 (۴) بررسی و تعیین میزان مشارکت روستاییان مورد مطالعه در ارزشیابی طرح‌های آبخیزداری (سطح چهارم مشارکت)؛
 (۵) بررسی و تعیین میزان مشارکت کلی روستاییان مورد مطالعه در طرح‌های آبخیزداری؛
 (۶) بررسی و تعیین رابطه متغیر وابسته میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری با متغیرهای مستقل مورد مطالعه؛ و
 (۷) تحلیل همبستگی عوامل موثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از لحاظ میزان و درجه کنترل، غیرآزمایشی و توصیفی، از نظر نحوه‌ی گردآوری داده‌ها، میدانی و در نهایت به لحاظ قابلیت تعمیم یافته‌ها، از نوع پیمایشی محسوب می‌شود. این پژوهش دارای ۲۱ فرضیه و ۲۱ متغیر مستقل و یک متغیر وابسته ترکیبی با عنوان "میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری" بود. برای اندازه‌گیری متغیر وابسته بر اساس مطالعات متعدد صورت گرفته در این زمینه همچون کلیتون [۱۴]، از کیا و غفاری [۱] و طالب [۱۲]، سطوح مختلف مشارکت در چهار بعد: سطح آگاهی روستاییان، میزان مشارکت روستاییان در فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری طرح‌های آبخیزداری، میزان مشارکت افراد در اجرا و پیاده‌سازی طرح‌های آبخیزداری و میزان مشارکت افراد در ارزشیابی طرح‌های آبخیزداری اجرا شده، دسته‌بندی شده و بر مبنای طیف پنج گزینه‌ای لیکرت (۱ = خیلی کم تا ۵ = خیلی زیاد) اقدام به سنجش آنها گردید و جمع‌گیری چهار بعد اشاره شده، به عنوان متغیر ترکیبی در تحلیل‌ها به عنوان متغیر وابسته مد نظر قرار گرفت. البته لازم به ذکر است در مورد هر یک از سطوح چهارگانه مشارکت بر اساس مطالعات مرتبط انجام شده نظیر محمدی و همکاران [۱۷]، یعقوبی و همکاران [۲۱]، نوری و همکاران [۱۸]، بقایی [۴] و باجی [۲۲]، نشانگرها و گویه‌های متناسب با هر یک از سطوح استخراج و در

جدول ۱- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان آگاهی آنان از طرح‌های آبخیزداری

سطح آگاهی روستاییان	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی کم	۷	۲/۹۲	۲/۹۲
کم	۱۴	۵/۸۳	۸/۷۵
متوسط	۶۵	۲۷/۰۸	۳۵/۸۳
زیاد	۱۰۸	۴۵	۸۰/۸۳
خیلی زیاد	۴۶	۱۹/۱۷	۱۰۰

میزان مشارکت کلی روستاییان در طرح های آبخیزداری

به منظور دستیابی به میزان مشارکت کلی روستاییان در طرح های آبخیزداری، گویه های مربوط به هر یک از سطوح چهارگانه مشارکت هم ارز و جمع گردیدند. نتایج کسب شده نشان داد که ۳/۷۵ درصد پاسخگویان مورد مطالعه در سطح خیلی کم، ۲۷/۵ درصد در سطح کم، ۴۴/۵۸ درصد در سطح متوسط، ۱۷/۹۲ درصد در سطح زیاد و ۶/۲۵ درصد نیز در سطح خیلی زیاد در طرح های آبخیزداری در منطقه حیرت مشارکت داشته اند. بدین ترتیب، بیشترین فراوانی متعلق به پاسخگویان با سطح مشارکت متوسط می باشد (جدول ۵).

تحلیل همبستگی

در این پژوهش به منظور تحلیل رابطه بین متغیر وابسته میزان مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری با متغیرهای مستقل مورد مطالعه، از ضریب همبستگی استفاده گردید که یافته های بدست آمده در جدول (۶) نشان داده شده است. همانطور که از نتایج مندرج در جدول (۶) برمی آید رابطه بین

جدول ۴- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان مشارکت آنان در ارزشیابی طرح های آبخیزداری

مشارکت در ارزشیابی طرح ها	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی کم	۵	۲/۰۸	۲/۰۸
کم	۳۲	۱۳/۳۳	۱۵/۱۴
متوسط	۵۴	۲۲/۵	۳۷/۹۱
زیاد	۸۱	۳۳/۷۶	۷۱/۶۷
خیلی زیاد	۶۸	۲۸/۳۳	۱۰۰

جدول ۵- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان مشارکت کلی آنان در طرح های آبخیزداری

مشارکت کلی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی کم	۹	۳/۷۵	۳/۷۵
کم	۶۶	۲۷/۵۰	۳۱/۲۵
متوسط	۱۰۷	۴۴/۵۸	۷۵/۸۳
زیاد	۴۳	۱۷/۹۲	۹۳/۷۵
خیلی زیاد	۱۵	۶/۲۵	۱۰۰

مشارکت در سطح برنامه ریزی و تصمیم گیری

منظور از مشارکت در سطح برنامه ریزی و تصمیم گیری طرح های آبخیزداری، تأثیرگذاری و دخالت مستقیم روستاییان در فرایند تصمیم گیری و برنامه ریزی طرح ها می باشد که نتایج کسب شده در این خصوص در جدول (۲) نشان داده شده است. بر اساس اطلاعات مندرج در جدول (۲)، بیشترین فراوانی (۴۳/۳۳ درصد) متعلق به پاسخگویان با میزان مشارکت متوسط بود. در ضمن با توجه به مقادیر درصد تجمعی، مشارکت حدود یک سوم پاسخگویان مورد مطالعه (۳۲/۹۲ درصد) نیز در سطح کم و خیلی کم بوده است.

مشارکت در سطح اجرا و پیاده سازی طرح ها

منظور از مشارکت در سطح اجرا و پیاده سازی طرح ها، مشارکت روستاییان در ارایه کمک های مالی و خدماتی و تأمین نیروی انسانی مورد نیاز برای اجرای طرح های آبخیزداری می باشد. یافته های کسب شده حاکی از آن بود در حدود ۶۰/۵ درصد پاسخگویان مورد مطالعه در سطح خیلی کم و کم در اجرا و پیاده سازی طرح های آبخیزداری مشارکت داشته اند. این در حالی است که مشارکت تنها در حدود ۱۵ درصد افراد در سطح زیاد و خیلی زیاد بوده است (جدول ۳).

مشارکت در سطح ارزشیابی طرح ها

نتایج بدست آمده از پژوهش در خصوص میزان مشارکت روستاییان در ارزشیابی طرح های آبخیزداری که بیانگر احساس رضایت و خشنودی افراد از طرح های اجرا شده و میزان سودمندی و تأثیرگذاری مثبت آنها بر زندگی افراد می باشد، در جدول (۴) آورده شده است. بر اساس یافته های پژوهش، مشخص می شود که میزان مشارکت حدود ۶۲ درصد پاسخگویان مورد مطالعه در سطح زیاد و خیلی زیاد بوده است. در ضمن با توجه به مقادیر درصد تجمعی،

جدول ۳- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان مشارکت آنان در اجرای طرح های آبخیزداری

مشارکت در اجرا	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی کم	۸۴	۳۵	۳۵
کم	۶۶	۲۷/۵۰	۶۰/۵
متوسط	۵۳	۲۲/۰۸	۸۴/۵۸
زیاد	۳۱	۱۲/۹۲	۹۷/۵
خیلی زیاد	۶	۲/۵	۱۰۰

میزان مالکیت باغ و زمین کشاورزی، سطح درآمد از طریق فعالیت های کشاورزی، میزان برخورداری از مشوق ها، سطح زیر کشت زمین کشاورزی و میزان فعالیت شورای اسلامی روستا، در مدل همبستگی گام به گام وارد شدند. مشخصات مدل حاصل از هر مرحله شامل متغیرهای ورودی که بر اساس میزان اهمیت تبیینی وارد معادله می شوند و نیز ضریب همبستگی، ضریب تعیین مربوطه و مقادیر t در جدول (۷) ارائه شده است.

با توجه به یافته های ارائه شده در جدول (۷)، معادله خطی حاصل از تحلیل همبستگی گام به گام را می توان به شکل زیر نوشت:

$$Y = 4/832 + 0/492x_1 + 0/058x_2 + 2/312x_3 + 0/582x_4 + 0/871x_5$$

بحث و نتیجه گیری

طی سال های اخیر در زمینه توسعه و راهکارهای دستیابی به آن در کشورهای در حال توسعه، نظریه های گوناگونی ارائه شده است؛ اما آنچه که تا حدودی تمامی کارشناسان و صاحب نظران توسعه بر آن توافق و تاکید دارند، لزوم توجه و اهمیت دادن به منابع انسانی و مشارکت فعال مردم در فرایند توسعه به عنوان یکی از شیوه های اصلی درونی نمودن جریان توسعه می باشد. مشارکت مردم بویژه روستاییان در برنامه های مختلف توسعه روستایی از جمله طرح های آبخیزداری سبب فزونی توانمندی ها و بهره وری بهینه از امکانات و منابع موجود در حوزه آبخیز می گردد. مطالعات متعدد نشان داده است که چنانچه فعالیت های اجرایی بدون دخالت و حضور مردم محلی صورت گیرد، افراد مسولیت حفظ و نگهداری طرح ها را بر عهده نمی گیرند و تلاشی در جهت رفع معایب و نواقص آنها

متغیر وابسته با متغیرهای سطح تحصیلات، میزان رضایت مندی، میزان انسجام اجتماعی، سطح پایگاه اقتصادی- اجتماعی، میزان انگیزه پیشرفت، کشاورز نمونه، عضویت در نهادهای عمومی روستا، میزان مسافرت به خارج از روستا، مددکار ترویجی، میزان استفاده از منابع اطلاعاتی، سابقه فعالیت کشاورزی، میزان مالکیت باغات و زمین کشاورزی، سطح درآمد از طریق فعالیت های کشاورزی، میزان برخورداری از مشوق ها، سطح زیر کشت زمین کشاورزی، میزان فعالیت شورای اسلامی روستا، مثبت و معنی دار شده است، در حالی که رابطه متغیر وابسته پژوهش با متغیر میزان وابستگی به دولت، منفی و معنی دار بوده است. در ضمن، بین متغیر وابسته با متغیرهای سن پاسخگویان، تعداد افراد خانوار، تعداد اعضای باسواد خانوار و میزان دارایی و ثروت، رابطه ای مشاهده نشده است.

برای بررسی تاثیر متغیرهای مستقل مورد مطالعه بر متغیر وابسته "میزان مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری" از تحلیل همبستگی چندگانه بهره گرفته شد. هدف از این تحلیل، ارزیابی تاثیر هر کدام از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، پیش بینی تغییرات متغیر وابسته و تعیین سهم هر یک از متغیرهای مستقل در تبیین واریانس متغیر وابسته بود. به منظور بررسی عوامل تاثیرگذار بر میزان مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری، یک سری از متغیرها شامل سطح تحصیلات، میزان رضایت مندی، میزان انسجام اجتماعی، سطح پایگاه اقتصادی- اجتماعی، میزان انگیزه پیشرفت، میزان مسافرت به خارج از روستا، عضویت در نهادهای عمومی روستا، میزان استفاده از منابع اطلاعاتی، سابقه فعالیت کشاورزی،

جدول ۶- رابطه بین میزان مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری با متغیرهای مستقل مورد مطالعه

ردیف	نام متغیر	ضریب همبستگی	ردیف	نام متغیر	ضریب همبستگی
۱	سن پاسخگویان	۰/۰۹۰	۱۲	میزان مسافرت به خارج از روستا	۰/۳۲۶*
۲	سطح تحصیلات	۰/۱۹۰*	۱۳	مددکار ترویجی	۴/۲۶۸*
۳	تعداد اعضای خانوار	۰/۰۸۶	۱۴	میزان استفاده از منابع اطلاعاتی	۰/۲۳۸**
۴	تعداد اعضای باسواد خانوار	۰/۱۵۶	۱۵	سابقه فعالیت کشاورزی	۰/۴۲۶**
۵	میزان رضایت مندی	۰/۳۹۲**	۱۶	میزان مالکیت باغات و زمین کشاورزی	۰/۱۹۵*
۶	میزان انسجام اجتماعی	۰/۱۲۹*	۱۷	سطح درآمد از طریق فعالیت های کشاورزی	۰/۳۶۹**
۷	سطح پایگاه اقتصادی- اجتماعی	۰/۱۴۲*	۱۸	میزان دارایی و ثروت	۰/۱۰۲
۸	میزان وابستگی به دولت	-۰/۵۶۳*	۱۹	میزان برخورداری از مشوق ها	۰/۲۴۹**
۹	میزان انگیزه پیشرفت	۰/۳۱۷**	۲۰	سطح زیر کشت زمین کشاورزی	۰/۳۲۶*
۱۰	کشاورز نمونه	۶/۲۲۴*	۲۱	فعالیت شورای اسلامی روستا	۰/۴۶۱**
۱۱	عضویت در نهادهای عمومی روستا	۰/۴۲۸**			

** : معنی داری در سطح ۱ درصد و * : معنی داری در سطح ۵ درصد

گام	متغیرها	R	R ²	B	Beta	مقدار t	سطح معنی داری t
۱	مقدار ثابت	-	-	۴/۸۳۲	-	۲/۴۴۱	۰/۰۰۰
۲	میزان انسجام اجتماعی (x ₁)	۰/۴۳۲	۰/۱۸۷	۰/۴۹۲	۰/۱۸۲	۴/۸۴۳	۰/۰۰۰
۳	میزان استفاده از منابع اطلاعاتی (x ₂)	۰/۵۶۴	۰/۳۱۹	۰/۰۵۸	۰/۳۱۱	۳/۳۴۵	۰/۰۰۰
۴	میزان مالکیت باغ و زمین کشاورزی (x ₃)	۰/۶۵۶	۰/۴۳۱	۲/۳۱۲	۰/۲۷۹	۲/۸۷۲	۰/۰۰۱
۵	میزان رضامندی (x ₄)	۰/۶۷۶	۰/۴۵۶	۰/۵۸۲	۰/۴۴۴	۲/۵۲۱	۰/۰۰۴
۶	عضویت در نهادهای عمومی روستا (x ₅)	۰/۶۹۲	۰/۴۶۸	۰/۸۷۱	۰/۲۹۳	۲/۲۷۴	۰/۰۰۲

میزان انگیزه پیشرفت و نیز عوامل اقتصادی مانند سطح درآمد از طریق فعالیت های کشاورزی، میزان برخورداری از مشوق ها و میزان مالکیت اراضی باغی و زراعی در ارتباط مستقیم می باشد. این نتایج با یافته های محمدی و همکاران [۱۷]، یعقوبی و همکاران [۲۱] و دادهیچ و همکاران [۲۵] همخوانی دارد. در ضمن بر اساس نتایج بدست آمده، رابطه بین متغیر وابسته میزان مشارکت در طرح های آبخیزداری با متغیر میزان وابستگی به دولت منفی و معنی دار شده بود.

پیشنهادها

با توجه به یافته های پژوهش، به منظور بهبود مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری در منطقه مورد مطالعه، پیشنهادهای زیر ارائه می گردد:

- با توجه به اهمیت مشارکت در سطح آگاهی و تصمیم گیری به عنوان گام زیربنایی مشارکت، پیشنهاد می شود ضمن مطالعه دقیق و زمینه یابی واقعی جهت مشارکت کشاورزان در فرایند برنامه ریزی، اجرا و ارزشیابی، پیش از هرگونه اقدام اجرایی با روستاییان جلسات متعدد مشورتی برگزار شده و از نظرات آنها استفاده گردد تا ضمن زمینه سازی برای بهبود مشارکت جوامع محلی، دلایل طراحی و اجرای طرح ها و نیز منافع و دستاوردهای حاصل از آنها در کوتاه مدت و بلندمدت برای روستاییان مشخص گردد. در این زمینه، استفاده از برنامه های آموزشی- ترویجی از قبیل برگزاری کلاس های ترویجی، تهیه و پخش برنامه های رادیویی و تلویزیونی، تدوین و پخش فیلم های آموزشی، تهیه و توزیع مواد نوشتاری و ... می تواند نقش بسزایی را ایفا نماید.

- با توجه به وجود رابطه مثبت و معنی دار بین میزان مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری و میزان برخورداری از مشوق ها پیشنهاد می گردد ضمن مطالعه مشوق های تاثیرگذار در این زمینه، از این شیوه به منظور بهبود مشارکت کشاورزان در طرح های آبخیزداری استفاده شود. نادیده گرفتن انگیزه و تمایل مردم محلی بر روی میزان همکاری و مشارکت آنها تاثیر منفی خواهد داشت، زیرا

نمی کنند؛ به عبارتی دیگر، مردم با درگیر کردن خود در طرح ها و برنامه های آبخیزداری تا حدود زیادی کارایی آنها را افزایش می دهند. تجارب در کشورهای مختلف جهان حاکی از آن است که بیشتر پروژه ها و طرح های آبخیزداری به دلیل اینکه کشاورزان و ساکنان حوزه در مراحل برنامه ریزی، اجرا و ارزشیابی آن مشارکت نداشته اند، با شکست مواجه شده اند. به هر حال، امروزه مدیریت مشارکتی و مبتنی بر تلاش های مردمی به عنوان کارآمدترین شیوه برای مدیریت حوزه های آبخیز در نظر گرفته می شود. مشارکت فعال روستاییان در طرح های آبخیزداری، این فرصت را برای آنان فراهم می سازد تا خودشان با توجه به مسایل و نیازهای واقعی شان، در این طرح ها مشارکت جویند و از منافع آنها منتفع شوند. به اعتقاد اکثر صاحب نظران، روستاییان دلایل متعدد و گاه قانع کننده ای برای عدم مشارکت یا مشارکت پایین در فرایند برنامه ریزی، اجرا و ارزشیابی پروژه های مختلف کشاورزی و منابع طبیعی دارند. در این زمینه، نبایستی همواره روستاییان را به عنوان مقصر قلمداد نمود، زیرا بسیاری از مسایل و موانع مشارکت، به طور مستقیم یا غیرمستقیم، به دولت ها، نهادها و سازمان های کارگزار و عاملان اجرایی این سازمان ها مربوط می شوند. بر این اساس، ضروری است تا به منظور شناسایی سطح مشارکت روستاییان در برنامه ها و طرح های مختلف و عوامل تاثیرگذار بر آن و رسیدن به شناختی روشن در این زمینه، مطالعات و پژوهش های میدانی متعددی طرح و انجام پذیرند تا بتوان با تکیه بر یافته های چنین مطالعاتی برنامه ریزی بهتر و منسجم تری در راستای بهبود میزان مشارکت مردم محلی داشت [۲]. در این راستا متین [۱۶]، با توجه به اهمیت مشارکت روستاییان و جوامع محلی در طرح ها و فعالیت های آبخیزداری، بررسی و شناسایی عوامل موثر بر مشارکت افراد در اینگونه فعالیت ها را به عنوان یک گام اساسی در دستیابی به مشارکت واقعی و بهبود آن توصیف می نماید.

بر اساس یافته های این پژوهش می توان بیان داشت که مشارکت افراد با عوامل اجتماعی نظیر فعالیت در شوراها و دیگر نهادهای اجتماعی در روستا، میزان مسافرت، استفاده از منابع اطلاعاتی و

- هونجان)، پایان نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- ۵- بیرو، آ. ۱۳۷۰. فرهنگ علوم اجتماعی (مترجم: باقر ساروخانی). انتشارات کیهان، تهران.
- ۶- رشید پور، ل. و حسینی، ف. ۱۳۸۶. مدیریت مبتنی بر جوامع محلی در حفاظت از منابع طبیعی، مجله جهاد، شماره ۲۷۷، ص ۳۴ تا ۳۹.
- ۷- شادی طلب، ژ. ۱۳۷۴. مشارکت مردم و مدیریت آبخیزها، مجله جهاد، شماره ۱۶۲، ص ۱۹ تا ۲۵.
- ۸- شعبانعلی فمی، ح. ح.، شریف زاده، ا. و علی بیگی، ح. ۱۳۸۳. رهیافت ها و فنون مشارکت در ترویج کشاورزی و توسعه روستایی. انتشارات موسسه توسعه روستایی ایران، تهران.
- ۹- شمشاد، م. و ملک محمدی، ا. ۱۳۸۶. نقش مشارکت مردم در طرح های آبخیزداری، مجموعه مقالات چهارمین همایش ملی علوم و مهندسی آبخیزداری ایران (مدیریت حوزه های آبخیز)، تهران، ص ۱۱۱ تا ۱۱۹.
- ۱۰- شنگ، ت. ۱۳۷۶. راهنمای آبخیزداری (مترجم: علی نجفی نژاد). انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۱- ضیایی، ح. ۱۳۸۰. اصول مهندسی آبخیزداری. انتشارات دانشگاه امام رضا، مشهد، ص ۵۴۲.
- ۱۲- طالب، م. ۱۳۷۱. مدیریت روستایی در ایران. انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ص ۱۲۰.
- ۱۳- عابدی، ا. و طباطبایی، ح. ۱۳۸۵. تحلیل اقتصاد مدیریت آبخیزداری استان چهارمحال بختیاری، مجموعه مقالات اولین همایش منطقه ای بهره برداری از منابع آب حوزه های کارون و زاینده رود (فرصت ها و چالش ها). دانشگاه شهرکرد، ص ۷۱ تا ۸۲.
- ۱۴- کلیتون، ا. ۱۳۸۳. توانمندسازی مردم: راهنمایی برای مشارکت (مترجم: پیروز ایزدی). انتشارات مرکز پژوهشات و بررسی مسایل روستایی، تهران.
- ۱۵- کریمی زاده، ک.، غفاری، گ. و یونس زاده جلیلی، س. ۱۳۸۷. نقش مشارکت های مردمی در طرح های آبخیزداری و حوزه های آبخیز، مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین المللی بحران آب، گرگان، ص ۴۱ تا ۴۹.
- ۱۶- متین، ن. ۱۳۷۷. مبانی نظری مشارکت و ضرورت های آن، مجله جهاد، شماره ۲۱۵-۲۱۴، ص ۱۹ تا ۲۶.
- ۱۷- محمدی الوار، م. سعدالدین، ا.، محبوبی، م. و بارانی، ح. ۱۳۸۹. تحلیل عوامل موثر بر مشارکت کشاورزان در اجرای عملیات آبخیزداری در حوزه آبخیز چهل چای در استان گلستان، مجموعه مقالات ششمین همایش ملی علوم و مهندسی آبخیزداری ایران، دانشگاه تربیت مدرس، ص ۶۱ تا ۶۹.
- ۱۸- نوری کمری، ا.، یارعلی، ن. و مافی غلامی، د. ۱۳۸۸. ارزیابی فاکتورهای موثر بر میزان مشارکت آبخیز نشینان در طرح های

مشارکت امری است که با زور و تحمیل قابل تزیق نبوده و در چنین حالتی نتیجه مطلوب را به همراه نخواهد داشت. از این رو، ارایه مشوق های مادی (همچون دادن دستمزد در قبال مشارکت افراد، اعطای وام های مرتبط با فعالیت های زراعی و باغی و...) و مشوق های معنوی (مانند معرفی آبخیزداران نمونه، اعزام مشارکت کنندگان فعال به مناطق مورد علاقه آنان، فراهم آوردن فرصت دیدار آنان با مسولان ذیربط و نیز بازدید از طرح های موفق) می تواند حایز اهمیت باشند.

- با توجه به وجود رابطه مثبت و معنی دار بین فعالیت شورای اسلامی و میزان مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری، پیشنهاد می گردد به منظور افزایش روحیه همکاری و تعاون و جلب بهتر مشارکت های مردمی، ایجاد و حمایت از تشکل ها مورد توجه بیشتری قرار گرفته و نسبت به تقویت شوراهای اسلامی اقدامات بیشتری صورت پذیرد.

- با توجه به تاثیر رضایت مندی در میزان مشارکت افراد در طرح های آبخیزداری پیشنهاد می گردد زمینه مشارکت هر چه بیشتر کشاورزان با محوریت رضایت مندی و افزایش آگاهی آنها نسبت به طرح های آبخیزداری، از طریق سازماندهی افراد در قالب تعاونی ها، فراهم گردد و در اجرای فعالیت های آبخیزداری، سازگاری این طرح ها با ساخت و بافت روستا در نظر گرفته شود.

- با توجه به وجود رابطه مثبت و معنی دار بین عضویت در نهادهای عمومی روستا و متغیر وابسته میزان مشارکت در طرح های آبخیزداری، پیشنهاد می شود که دولت زمینه های عضویت آسان تر بهره برداران را در نهادهای ذیربط و تاثیر گذار در سطح روستا فراهم نماید.

تشکر و قدردانی

این پژوهش با حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد جیرفت به انجام رسید. لذا بدین وسیله از همکاری و مساعدت آن معاونت سپاسگزاری می گردد.

منابع

- ۱- ازکیا، م. و غفاری، غ. ۱۳۸۰. جامعه شناسی توسعه. انتشارات کلمه، تهران، ص ۱۷۶.
- ۲- امیری اردکانی، ل. و زمانی، غ. ۱۳۷۷. اهمیت مشارکت روستاییان در فرآیند برنامه ریزی و مدیریت پروژه به منظور شتاب در توسعه روستایی، مجموعه مقالات اولین سمینار علمی ترویج منابع طبیعی، امور دام و آبزیان (جلد اول)، تهران، ص ۱۳۴ تا ۱۴۲.
- ۳- اوکلی، پ. و مارسدن، د. ۱۳۷۰. رهیافت های مشارکت در توسعه روستایی (مترجم: منصور محمودنژاد). انتشارات مرکز پژوهشات و بررسی مسایل روستایی، وزارت جهاد سازندگی.
- ۴- بقایی، م. ۱۳۸۵. روش های جلب مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری (مطالعه موردی: حوزه آبخیز زرچشمه

Chilwa basin, Malawi. University and Government Report, 112 pp.

25- Dadheech, B., Bhawani, S., Sisodia, D. and Chitranjan, S. 2008. Factors affecting farmer's participation in watershed development activities. Indian Res. J. Ext. Edu., 8: 66- 74.

26- Duram, L. and Brown, K. 1999. Assessing public participation in US watershed, Planning Initiatives Society and Natural Resource. 12: 456-460.

27- Hernandez, E. 1995. Monitoring and evaluation of watershed management project achievements. FAO Conversation Guide, 24: 11-45.

28- Pedhazur, E. 1982. Multiple regressions in behavioral research: Explanation and predication. New York, Hoh, Reinhart& Winston.

29- Plaster, E. 2002. Soil science and management (Second Eds). Delmar Publisher Inc, 182 pp.

30- Prokopy, L. 2005. The relationship between participation and project outcomes: Audience from rural water supply projects in India. Journal of world development, 33:1801-1819.

31- Ravnberg, H., Westermann, O. and Probst, K. 2001. User participation in watershed management in Asia. FARM Field, p. 7-18.

32- Voinov, A., Arctur, D., Zaslavskiy, I. and Ali, S. 2008. Community- based software tools to support participatory modeling: A vision. International Congress on Environmental Modeling and Software, p. 766-774.

آبخیزداری، مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین المللی مدیریت منابع آب، شاهرود، ص ۸۱ تا ۹۰.

۱۹- وثوقی، م. و فرجی، ا. ۱۳۸۵. پژوهشی جامعه شناختی در زمینه عوامل موثر بر تمایل کشاورزان به مشارکت در یکپارچه سازی اراضی مزروعی (مطالعه موردی: روستای زرین دشت)، مجله جامعه شناسی ایران، شماره دوم، ص ۱۷ تا ۲۶.

۲۰- یعقوبی، ج. ۱۳۸۷. بررسی موانع مشارکت بهره برداران محلی در مدیریت شبکه های آبیاری، مجموعه مقالات دومین کنفرانس ملی مدیریت شبکه های آبیاری و زهکشی، دانشگاه شهید چمران، ص ۱۲۱ تا ۱۳۱.

۲۱- یعقوبی، ج.، شمسایی، ا.، و خسروی، ب. ۱۳۸۸. بررسی عوامل موثر در جلب مشارکت های مردمی طرح های آبخیزداری حوزه آبخیز زنجانرود، مجموعه مقالات پنجمین همایش ملی علوم و مهندسی آبخیزداری ایران (مدیریت پایدار بلایای طبیعی)، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، ص ۹۲ تا ۹۸.

22- Bagdi, G. 2005. People participation in soil and water conservation through watershed approach. Indian international book distributing (IBDs).

23- Catacutanb, D. and Duqueb, A. 2006. Challenges and opportunities in managing Philippine watersheds: The case of Manupali watershed in the southern Philippine. Conference on watershed management in the Philippine, Don Mariano Marcos Memorial University, La Union Philippine, p. 81- 89.

24- Chilima, G., Nkhoma, B., Charul, G. and Mulwafa, W. 2001. Community based management approach in the management of water resource by different organization in the lake